

Juraj Hrženjak i suradnici:

»JALŽABET IZMEĐU PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

– Stočetrideset godina u životu jednog sela«,

Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1989.

Za objavljivanje priredio Ivan Magdalenić, recenzenti: Vladimir Stipetić i Vlado Puljiz

Skupina autora (Mira Balen, Štefica Bahtijarević, Željko Baranović, Edvin Ferber, Ivo Grgić, Miroslav Kirinčić, Mirjana Lipovšćak, Hubert Maver, Fedor Mikić, Vladimir Pletenac, Vlado Puljiz, Bogdan Stojšavljević, Branko Štancl, Olga Taritaš) pod koordinacijom Juraja Hrženjaka izradila je monografsku studiju sela Jalžabet pod naslovom: "Jalžabet između prošlosti i budućnosti" na 132 stranice tiskanog teksta i sažetkom na hrvatskom i engleskom jeziku. Knjiga na kraju ima foto-prilog sa 24 fotografije.

Ovaj je rad nastavak istraživanja koja su objavljena 1960-1962. Na temelju dobivenih rezultata i naknadnih ispitivanja J. Hrženjak objavio je monografsku studiju "Selo u promjenama" u izdanju Agrarnog instituta u Zagrebu, 1968. Ponovljeno istraživanje započeto je 1982. s proširenim istraživačkim timom, a obrada rezultata završena je 1985. Na ovom složenom istraživačkom zadatku sudjelovalo je više institucija i stručnjaci različitih profila: statističari, pravnici, agrarni ekonomisti, sociolozi, politolozi, filozofi i drugi.

Sadržajno, knjiga je podijeljena na četiri dijela: (I) Uvod, (II) Društveno-ekonomski odnosi i život stanovništva do 1945. godine, (III) Nove promjene u Jalžabetu, te (IV) Zaključak i sažetak.

U uvodnom dijelu objašnjava se zadatak, cilj i metoda rada, opis višegodišnjeg toka istraživanja te navode suradnici u ovom istraživanju.

U drugom dijelu knjige, koji se bavi predstavljanjem stogodišnjeg razdoblja

Jalžabeta od prije 1845. godine, obrađeni su život i društveni odnosi u kasnom feudalizmu i kapitalizmu.

Analizirajući kmetske odnose i obveze prema feudalcu, te kućne zadruge, autori navode da je područje urbarijalne općine Jalžabet 1842. godine obuhvaćalo 750 ha od čega je 346 ha otpadalo na kmetska selišta. Ostalo zemljište držao je feudalac za sebe. Pred samo ukidanje kmetstva općina Jalžabet broji 43 zadruga gospodarstva od kojih su 36 bila kmetska. Spomenutih 36 gospodarstava koristilo je ukupno 342,7 ha odnosno prosječno 9,5 ha po kućnoj zadrugi. Imajući u vidu različitosti u veličini zemljišta pojedinih kućnih zadruga, slika o tome znatno se mijenja. U knjizi se poimenično navode podaci iz urbara o veličini zemljišta i obvezama koje su kmetovi imali samo šest godina prije dokidanja feudalnih odnosa godine 1842.

U prvom odjeljku o kućnim zadrugama prikazana je organizacija i život članova u kućnoj zadrugi (zadruga kuća, ishrana, odjeća i obuća, bolesti i njihovo liječenje, pismenost, društveni život, natalitet i mortalitet, standard života).

U drugom odjeljku o društvenim odnosima u Jalžabetu u razdoblju kapitalizma opisuje se raspadanje klasičnih kmetskih odnosa i pojava robno-novčanih odnosa, prvenstveno kroz oblike plaćanja naknade za rad. U društveno-ekonomskim promjenama u selu razlažu se prilike oko raspada kućnih zadruga i utemeljenja novih proizvodnih jedinica, učvršćivanjem individualnih obiteljskih gospodarstava kao temeljnog nosioca proizvodnje u selu. Homogena socioekonomska struktura sela dovodi se u vezu s izoliranosti jalžabetskog stanovništva u doba feudalizma, za niskom proizvodnjom i nemogućnošću zapošljavanja izvan poljoprivrede u vrijeme kapitalizma.

Posebnu ulogu u jačanju robno-novčanih odnosa u ovako zatvorenoj seoskoj strukturi toga vremena imala je, kako ističu autori, razvoj trgovine s malim poljoprivrednim tržišnim viškovima, uglavnom stoke. Tako trgovina sa svojim kapitalom počinje prodirati u gotovo sve pore života u selu. Snaga trgovačkog kapitala na selu Jalžabet ojačavala je i kupnjom robe na početak, što je

preko naraslih dugova sve više razaralo tradicionalno seosko ustrojstvo obiteljskog gospodarstva.

Pod utjecajem revolucionarnih zbivanja u Mađarskoj i Rusiji u staroj Jugoslaviji se prvi put počinju baviti rješavanjem agrarnog pitanja, pa je na osnovi prethodnih odredbi o agrarnoj reformi dio zemljišta veleposjednika prelazio, uz naknadu, u ruke 171 porodičnog gospodarstva.

Naročito je iz tog razloga sugestivna posjedovna struktura iz godine 1936. u kojoj je 98% gospodarstava veličine do 10 ha posjedovalo 54% ukupnog zemljišta dok je ostatak od 2% broja gospodarstava imalo u svom vlasništvu 46% ukupnih površina uključujući i šumsko zemljište.

U daljnjoj analizi ovog drugog dijela autori kao i u dotadašnjem radu, predočavaju i kvantitativno iskazuju odnose u cijeni radnog dana, poreza i cijena pšenice dajući tako sliku o osnovnim paritetima cijena tog vremena. Prikazuju nadalje društvene institucije i usluge, političku i društvenu organiziranost te sudjelovanje Jalžabeta u NOB-u.

U trećem dijelu, opisuje se poslijeratni razvoj sela Jalžabet, sociodemografske promjene, privredni i društveno-ekonomski razvoj, društveni i osobni standard, društveno-političke organizacije i razvoj samoupravljanja, porodični život i porodični odnosi te stavovi i mišljenja stanovnika te profesionalne aspiracije seoske omladine.

U pogledu migracijskih kretanja Jalžabet je prilično stabilno naselje. Analiza starosne strukture pokazuje da starenje stanovništva počinje tek popisom iz 1971. uz intenziviranje toga procesa u 1981. Spolna struktura govori o jačanju procesa feminizacije naselja, što je također iskazano i u strukturi aktivnog poljoprivrednog stanovništva.

U odjeljku o ekonomskom razvoju obuhvaćene su promjene agrarne strukture, proizvodnja i ekonomika istraživanih gospodarstava (korištenje zemljišta, tržišnih viškova, poljoprivrednog inventara) zatim utjecaj industrijalizacije na ekonomski položaj i odnose stanovništva. Pri tome autori konstatiraju da je relativna stabilnost u migracijskim kretanjima izvan naselja, rezultat zapošljavanja izvan gospodarstva u

samom Jalžabetu (80), Varaždinu (110) i izvan općine te u inozemstvu (14). U pogledu posjedovne strukture i ovdje je prisutan proces usitnjavanja s izrazitim porastom gospodarstava do 2 ha veličine.

Mješovita gospodarstva imala su do 2,5 puta veći dohodak po hektaru od onih gospodarstava isključivog poljoprivrednog dohotka. U strukturi tako stečenog dohotka dohodak iz biljne proizvodnje kod gospodarstava mješovitog karaktera za 1,7 puta je viši od takva udjela u dohotku isključivo poljoprivrednih gospodarstava.

Naročito su zanimljivi rezultati anketnog ispitivanja stanovnika Jalžabeta. Tako 48% ispitanika ističe da im posjed čini jedini i značajni izvor prihoda, oko 25% izjavljuje da im on predstavlja "pričuvu za svaki slučaj", dopunski izvor prihoda, zadovoljstvo i rekreaciju te "dragu očevinu".

U pogledu nasljeđivanja gospodarstva 24% anketiranih izjavljuje da će ih naslijediti djeca koja će ostati na posjedu, 38% nasljednika stalno će raditi izvan gospodarstva i živjeti na posjedu, a 12% je onih koji će naslijediti posjed, ali su već nepoljoprivrednici i žive izvan gospodarstva.

Na kraju, da kratko zaključimo: monografska studija "Jalžabet između prošlosti i budućnosti" predstavlja vrijedan prilog proučavanju društveno-ekonomskih promjena na našem selu.

Miroslav Tratnik

Staniša Nikolić i suradnici:

MENTALNI POREMEĆAJI U DJECE I OMLADINE

Znanstveni temelji kliničke prakse,

Školska knjiga, Zagreb, 1988, XII, 24 cm, 435 str.

Deset je koautora (polovina ih je inozemnih!) napisalo ovu nadasve potrebnu i korisnu knjigu, kojoj prikazujem prvi svezak.